EDUSKUNNAN LAKIVALIOKUNNALLE 4.10.2018

Hyvät lakivaliokunnan jäsenet,

Isät lasten asialla ry (ILA) on 2012 perustettu lastensuojelujärjestö, jolla on yli tuhat jäsentä ja kannatusjäsentä. ILA:lla on sosiaalisessa mediassa kannattajia enemmän kuin muilla vastaavilla järjestöillä yhteensä. ILA kiittää, että lakivaliokunta on pyytänyt ILA:lta asiantuntijalausuntoa hallituksen esityksestä uudeksi laiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (jatkossa lapsenhuoltolaki). ILA:lla on Suomen paras akateeminen ja kokemusperäinen asiantuntemus monista lain kehittämistarpeista.

Uuden lain tulisi

– edistää lasten oikeuksia ja turvaa huoltajuuskiistoissa
– edistää vanhempien oikeuksia ja turvaa huoltajuuskiistoissa
– edistää vanhempien tasa-arvoa eroissa
– ohjata vanhempia toimimaan lapsen etua ja vanhempien yhteistyökykyä edesauttavalla tavalla
– edistää erokiistoja tuottavien rakenteiden purkamista
– pienentää epäsopuisista eroista yhteiskunnalle koituvia kustannuksia ja
– osoittaa nykyistä lakia selvemmin sekä eroaville vanhemmille että oikeuslaitokselle lainsäätäjän tahdon.

Tärkein eroriitoja tuottava valtarakenne on nykyinen käytäntö osoittaa toinen vanhempi lapsen asioista huolehtivaksi ensisijaiseksi vanhemmaksi ja toinen toissijaiseksi tapaajavanhemmaksi.

Erotilanteissa vanhemmat tietävät, että edessä voi olla "voittaja saa kaiken" -riita, jossa toinen täytyy peitota. Tämä asetelma tulisi purkaa.

Lapsi on monesti sivustakatsoja mutta pääkärsijä vanhempien eroriidoissa. Tutkimusten mukaan lapsia vieraannutetaan riitaisissa eroissa, mikä vahingoittaa syvästi ja pitkäaikaisesti lasta. Lapsia tulisi suojata nykyistä paremmin tällaiselta henkiseltä väkivallalta. Lapsi voi menettää erossa toisen vanhempansa lisäksi toiset isovanhempansa ja toisen sukunsa. Lasten, vanhempien ja heidän isovanhempiensa suhteet tulisi olla turvattuja eron tullessa.

Ehdotuksemme alla pyrkivät uudistamaan ja nykyaikaistamaan lakia edellä hahmoteltujen tavoitteiden saavuttamiseksi.

1. Termit tukemaan lasten ja vanhempien suhteita sekä vanhempien tasavertaisuutta

Lain nimi tulisi muuttaa, sillä se sisältää ajatuksen, että toista vanhempaa vain tavataan. Sanat vaikuttavat asenteisiin ja luovat todellisuutta. Olisi tärkeää käyttää ilmaisuja, jotka tukevat nykytutkimuksen mukaisesti molempien vanhempien tärkeyttä lapselle. Tapaamisoikeuden käsite tulisi laissa korvata luonaololla. Uuden lain nimi voisi olla esimerkiksi Laki lapsen huollosta ja luonaolosta. Yhdysvaltojen Arizonan osavaltion lapsenhuoltolaissa tehtiin tällainen uudistus 2013. Lain keskeisiä käsitteitä on "parenting time" (RPM Law 2017).

2. Vuoroasuminen lähtökohdaksi

Vuoroasuminen tulisi ottaa lähtökohdaksi kaikissa erotilanteissa. Se turvaisi molempien vanhempaa asemaa erossa ja johtaisi siten sopuisempiin väleihin ja lasten parempaan hyvinvointiin. Tutkimusten mukaan vuoroasuvat lapset voivat paremmin kuin lapset muissa asumisjärjestelyissä eron jälkeen. Vuoroasuminen ei tarkoita aina viikko–viikko -järjestelyä. Pienille lapsille voivat sopia lyhyemmät jaksot, jotta erot toisesta vanhemmasta muodostuvat lapsen ikään nähden riittävän lyhyiksi.

Vuoroasumiseksi tulisi katsoa 35 %:n asumisosuus toisella vanhemmalla esitetyn 40 %:n sijaan. Useimmissa tutkimuksissa sovelletetaan 35 %:n kriteeriä.

Vuoroasumisesta tulisi luopua vain, jos molemmat vanhemmat haluavat järjestää lapsen asumisen muuten tai jos on selkeitä vuoroasumisen estäviä tekijöitä (pitkä etäisyys vanhempien kodin välillä, toisella vanhemmalla ongelmia, joiden vuoksi hän ei ole sopiva kasvattaja tms.). Pelkkä riitaisuus ei ole tutkimustiedon mukaan este vuoroasumiselle. Lapsen hyvinvointi riippuu tutkitusti enemmän vanhempien suhteista kuin asumisjärjestelystä ja jopa niin, että vuoroasuvat lapset voivat paremmin kuin riitaisan ydinperheen lapset. (Bergström ym. 2015, Hagquist 2016, Nielsen 2017 ja 2018a–b, Pere 2017 sekä Rissanen 2016.) Tutkimus puoltaa vuoroasumista myös hyvin pienten lasten asumisjärjestelynä (Bergström ym. 2017) — jopa yli sadan tutkijan kannanoton mukaan (Warshak 2014). Jos vuoroasumista ei ryhdytä noudattamaan heti lapsen erityisen nuoren iän vuoksi, tulisi vuoroasumiseen siirtyä mahdollisimman nopeasti.

Euroopan neuvoston parlamentaarinen yleiskokous kuuli vuonna 2015 kansainvälisiä asiantuntijoita ja kehotti yksimielisesti päätöslauselmassaan 2079 jäsenvaltioita perustavanlaatuisiin muutoksiin perhepolitiikassa koskien tasavertaista vanhemmuutta eritoten eron jälkeen:

> *”**Perheiden sisäistä vanhempien yhdenvertaisuutta pitää edistää ja se pitää taata lapsen saapumishetkestä alkaen.** Molempien vanhempien osallistuminen lapsen kasvatukseen on hyödyksi hänen kehitykselleen. **Isien rooli suhteessa lapsiinsa, mukaan lukien hyvin nuoriin lapsiin, täytyy tunnustaa paremmin ja sitä pitää asianmukaisesti arvostaa.—***
>
> *Yleiskokous tahtoo huomauttaa, että perhe-elämän kunnioitus on Euroopan ihmisoikeussopimuksen artiklan 8 ja lukuisten kansainvälisten sopimusten mukaan perusoikeus. Yhdessäolo on oleellinen osa perhe-elämää lapselle ja vanhemmalle. Lapsen ja vanhemman erossa ololla on peruuttamattomia vaikutuksia heidän suhteeseensa. Sellaisen eron pitäisi voida määrätä ainoastaan tuomioistuin ja vain poikkeuksellisissa olosuhteissa, jotka sisältävät vakavia uhkia lapsen edulle. –*
>
> *Näiden perustelujen vuoksi **yleiskokous pyytää jäsenvaltioita:** --*
> *- varmistamaan, että vanhemmilla ovat **yhtäläiset oikeudet** lapseensa lakien ja hallintokäytäntöjen nojalla, varmistaen kummallekin vanhemmalle oikeuden saada tietoa ja osallistua päätöksiin, jotka vaikuttavat lapsen elämään ja kehitykseen --*
> *- **ottamaan lainsäädäntöönsä jaetun asumisen periaatteen eron jälkeen, rajoittaen kaikki poikkeukset lapseen kohdistuvaan väkivaltaan tai laiminlyöntiin tai perheväkivaltaan, sovittaen lapsen asumisajan kunkin vanhemman luona lapsen tarpeiden ja etujen mukaan --***
> ***- ottamaan jaetun asumisen järjestelyt huomioon sosiaalietuuksien myöntämisessä***
> ***- ryhtymään kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin sen varmistamiseksi, että päätökset lasten asumisesta ja luonaolosta pannaan täytäntöön täysin, eritoten lapsen luovuttamisen epäonnistumista koskevan valituksen jälkeen.”***

Australiassa lapsenhuoltolaki on uudistettu tavoitteena molempien vanhempien säilyminen lapsen elämässä. Vuoroasuminen on lähtökohta Belgian lainsäädännössä. Yhdysvalloissa Kentuckyn osavaltio on omaksunut vuoroasumisperiaatteen vuoden 2018 lakiuudistuksessa. Italiassa hallitus tukee uutta lapsenhuoltolakiesitystä, joka pyrkii ohjaamaan vanhempia sopuun ja lapsia vuoroasumiseen.

3. Lapset ja vanhemmat tarvitsevat suojaa vieraannuttamiselta, ja se tulee kieltää

Vieraannuttaminen tulisi määritellä, kieltää ja sanktioida. Laissa tulisi selkeästi todeta vieraannuttaminen kasvattajalle sopimattomaksi toiminnaksi, joka on lapsen edun mukainen peruste osoittaa lapsi asumaan pääasiallisesti vanhemmalle, joka ei vieraannuta.

Vieraannuttaminen voitaisiin määritellä laissa esimerkiksi seuraavasti:

Vieraannuttamisella pyritään perusteettomasti aikaansaamaan lapselle kielteisiä ajatuksia toisesta vanhemmastaan ja heikentämään lapsen ja vanhempansa suhdetta.

Määritelmän mukaan vieraannuttamista ei ole se, että vanhempi suojelee lasta esimerkiksi päihderiippuvaiselta tai väkivaltaiselta vanhemmalta. Tällaisissa tilanteissa lapsen ja vanhemman yhdessäoloa on perusteltua rajoittaa. Sosiaalityöhön voidaan laatia tunnusmerkistö ja menetelmiä tilanteiden toisistaan erottamiseen.

Vieraannuttaminen on lasta vahingoittavaa massiivista emotionaalista kaltoinkohtelua (Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen lastensuojelun käsikirja 2016 ja Sinkkonen 2018). Myös lakiesityksen perusteluissa todetaan, että vieraannuttaminen on henkistä väkivaltaa lasta kohtaan. Tutkimusten mukaan henkinen väkivalta vahingoittaa ihmistä syvällisemmin ja pitkäkestoisemmin kuin fyysinen väkivalta.

Vieraannuttaminen on pahimmillaan kovaa lapsen psyyken murskaavaa henkistä väkivaltaa lasta kohtaan. Vieraannuttaminen on ankaraa henkistä väkivaltaa myös lapsen toista vanhempaa ja muita lapsen läheisiä kohtaan, joihin lapsen suhde vieraannuttamisella katkaistaan. Lapsen suojeleminen vieraannuttamiselta suojelisi myös vanhempia henkiseltä väkivallalta.

Istanbulin sopimus velvoittaa Suomea suojelemaan lapsia väkivallalta ja sanktoimaan lapseen kohdistettavan väkivallan eli kieltämään ja sanktioimaan vieraannuttamisen. Sopimuksen 33 artikla ohjeistaa, että henkinen väkivalta pitää sanktioida:

"Henkinen väkivalta. Osapuolet toteuttavat tarvittavat lainsäädäntö – – toimet varmistaakseen, että henkilön henkisen eheyden tahallinen vakava vahingoittaminen pakottamalla tai uhkaamalla säädetään rangaistavaksi."

Sopimuksen 46 artiklan mukaan rikos on raskauttava, jos se kohdistuu entiseen puolisoon, on tehty valta-asemasta, toistuvasti, kohdistunut lapseen tai aiheuttanut vakavaa henkistä haittaa:

"Osapuolet toteuttavat tarvittavat lainsäädäntö – – toimet varmistaakseen, että seuraavat seikat voidaan – – ottaa huomioon raskauttavina seikkoina määrättäessä rangaistusta tämän yleissopimuksen mukaisesti rangaistaviksi säädettävistä teoista – –

a. rikoksen on kohdistanut entiseen – – puolisoon – – perheen jäsen, uhrin kanssa yhdessä asuva henkilö tai valta-asemaansa väärin käyttänyt henkilö;
b. rikos tai toisiinsa liittyvät rikokset on tehty toistuvasti;
c. rikos on kohdistettu henkilöön, jonka erityiset seikat ovat tehneet haavoittuvaksi;
d. rikos on kohdistettu lapseen tai tehty lapsen läsnä ollessa; – –
h. rikoksesta on aiheutunut uhrille vakavaa – – henkistä haittaa – – ."

Vieraannuttamisen kohdevanhempi on entinen puoliso. Lapsen kanssa asuva vieraannuttaja on valta-asemassa sekä toiseen vanhempaan että lapseen nähden ja käyttää valta-asemaansa toistuvasti väärin. Eristetty vieraannuttajasta riippuvainen lapsi on erityisen haavoittuvassa asemassa. Vieraannuttaminen on vanhemman ja lapsen henkisen eheyden tahallista vakavaa vahingoittamista.

Istanbulin sopimus velvoittaa säätämään vieraannuttamisen rangaistavaksi ja rangaistusta säädettäessä huomioimaan, että rikos on tehty raskauttavien seikkojen vallitessa.

Vieraannuttaminen tulisi sanktioida kuten muukin lapsen kaltoinkohtelu ja pahoinpitely on sanktioitua. Lapsen etu sekä kansainväliset velvoitteet edellyttävät sitä.

Vainoamisen kriminalisoiva säännös tuli rikoslakiin 2013. Vainoaminen koettiin haastavaksi määriteltäväksi mutta kriminalisointiin, koska se — mitä se onkaan —katsottiin vakavaksi henkiseksi väkivallaksi uhria kohtaan. Oikeusministeri Anna-Maja Henriksson perusteli 2.4.2013 vainoamisen (XXX) kriminalisoinnin tarpeellisuutta (PTK 30/2013 vp):

"Sitten tästä XXX. Minä luulen, että me kaikki tässä salissa olemme yhtä mieltä siitä, että ihmisiin kohdistuvaa väkivaltaa, olipa se sitten fyysistä tai psyykkistä väkivaltaa, meidän ei tule hyväksyä. Meillä on suuri ongelma vielä Suomessa sen kanssa, että XXX on meillä sellainen asia, josta meillä on vähän vaikea puhua, mutta me tiedämme, että se on asia, mistä meidän on pakko puhua, ja meidän on myös uskallettava puhua ja uskallettava puuttua, ja puuttua voi monella tavalla. Niin kuin tässä onkin sanottu, niin tietenkään se, että lainsäädäntöön tulee yksi pykälä lisää, ei automaattisesti tätä ongelmaa ratkaise, mutta se on kuitenkin selvä osoitus siitä, että Suomen eduskunta ei hyväksy XXX. Sen takia tämä on merkittävä lainsäädäntömuutos, se on merkittävä osoitus siitä, että tällä tavalla myös haluamme nyt saada aikaiseksi lainsäädännön, joka on vedenpitävä. – – Nyt tämän lainsäädäntömuutoksen nojalla siihen pystytään puuttumaan, ja se on mielestäni erittäin hyvä ja tervetullut uudistus. – – tietenkään emme olisi katsoneet, että XXX olisi kriminalisoitava, ellemme näkisi myös, että on olemassa selvä tarve, ja se tulee myös tästä Istanbul-sopimuksesta – – – – uskon, että myös tällä ennalta ehkäisevällä vaikutuksella voidaan saada aikaiseksi jotain."

Korvaamalla XXX:t vieraannuttaminen-sanoilla huomataan, että yhtä hyvin ministeri Henriksson olisi voinut puhua vieraannuttamisen kriminalisoinnista. Ero on, että henkisen väkivallan uhreja on vieraannuttamisessa vähintään kaksi: Vanhemman hoidosta täysin riippuvainen lapsi ja hänen toinen vanhempansa — sekä mahdollisesti lapsen isovanhemmat ja muut läheiset.

Warshakin (2015) varovainen summeeraus tutkimuksista on, että 2–4 % erolapsista vieraannutetaan. Näin ollen Suomessa noin 900 lasta olisi vuosittain vieraannuttamisen kohteena. Suuremmat arviot ovat yleisiä (esim. Häkkänen-Nyholm 2010 ja Sinkkonen 2018).

4. Uhkasakko kaikkiin huoltajuuspäätöksiin

Lakiehdotuksen mukaan uhkasakko voitaisiin liittää jo perustepäätökseen huoltajuudesta ja tapaamisoikeudesta, jos on syytä epäillä tapaamisoikeuden vaarantumista.

Ensimmäinen huomiomme on, että tällaisessa tilanteessa lapsi tulisi edellä esitetyn perusteella osoittaa asumaan pääasiallisesti vanhemman luo, jonka luona tapaamisoikeus ei vaarannu.

Toinen huomiomme on, että tuomioistuimet ovat haluttomia leimaamaan vanhempia negatiivisesti, jolloin ne eivät käyttäisi uutta mahdollisuutta riittävästi. Uhkasakko tapaamisoikeuden turvaamiseksi tulisi liittää automaattisesti kaikkiin oikeuden määräyksiin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta mukaan lukien vuoroasumismääräykset. Niin ei leimattaisi ketään epäilyttäväksi vanhemmaksi, kaikille vanhemmille välittyisi selkeä viesti lapsen tapaamisoikeuden tärkeydestä ja oikeuslaitos säästäisi kustannuksia, kun sen ei tarvitsi käyttää aikaa arviointiin, pitääkö uhkasakko liittää perustepäätökseen vai ei.

5. Huoltokiusaaminen kiellettävä

Huoltokiusaaminen on toisen vanhemmuuden mitätöintiä, vanhemmuuden tehtävien suorittamisen hankaloittamista, vanhemman alistamista ja ylipäänsä kiusaamista lapseen vedoten tai lapsen kautta. (Vanhempaa kiristetään ja uhkaillaan lapsen menettämisellä tai mustamaalaamisella lapsen silmissä, vanhempaa juoksutetaan, odotutetaan tai muuten nöyryytetään, jotta hän voisi tavata lasta, lasta ei varusteta luonaoloon asianmukaisin varustein jne.) Huoltokiusaaminen on yleistä eripuraisissa eroissa.

Huoltokiusaaminen on henkistä väkivaltaa vanhempaa kohtaan ja lapsen edun vastaista. Huoltokiusaaminen tulisi kieltää. Myös sitä estämään tulisi asettaa uhkasakko kaikkiin oikeudenpäätöksiin.

6. Olosuhdeselvitysten laatu taattava

Olosuhdeselvitysten rakenne ja laatu vaihtelevat suuresti. Niiden sisällön päälinjat tulisi standardoida laissa. Yhteinen rakenne tuottaisi tasalaatuisempia selvityksiä. Se olisi lasten, vanhempien ja yhteiskunnan etu. Esimerkiksi vieraannuttaminen, huoltokiusaaminen, päihteiden käyttö, väkivallan mahdollisuus ja mielenterveysongelmat tulisi osoittaa aina selvitettäväksi, jos toinen vanhemmista ilmaisee huolen jostain niistä.

Lausuntomahdollisuudesta kiittäen,

_____

Pekka Pere
DPhil (Oxfordin yliopisto)
Isät lasten asialla ry:n hallituksen jäsen, puolesta ja valtuuttamana

Lähteet:

1. Bergström, Malin, Emma Fransson, Bitte Modin, Marie Berlin, Per A Gustafsson ja Anders Hjern 2015. Fifty moves a year: is there an association between joint physical custody and psychosomatic problems in children? *Journal of Epidemiol Community Health*, 69, 769–774.
2. Bergström, Malin, Emma Fransson, Helena Fabian, Anders Hjern, Anna Sarkadi ja Raziye Salar 2017. Preschool children living in joint physical custody arrangements show less psychological symptoms than those living mostly or only with one parent. *Acta Paediatrica,* 107, 294–300.
3. Hagquist, Curt 2016. Family residency and psychosomatic problems among adolescents in Sweden: The impact of child-parent relations. *Scandinavian Journal of Public Health, 4*4, 36–46.
4. Häkkänen-Nyholm, Helinä 2010. Lapsen vieraannuttaminen toisesta vanhemmasta erotilanteessa. *Duodecim*, 126, 499–505.
5. Nielsen, Linda. 2017. Re-examining the research on parental conflict, Coparenting, and custody arrangements. *Psychology, Public Policy, and Law*, 23(2), 211–231.
6. Nielsen, Linda. 2018a. Joint versus sole physical custody: Outcomes for children independent of family income or parental conflict. *Journal of Child Custody*, 15, 35–54.
7. Nielsen, Linda. 2018b. Joint versus sole physical custody: Children's outcomes independent of parent–child relationships, income, and conflict in 60 studies. *Journal of Divorce & Remarriage*, 59, 247–281.
8. Pere, Pekka. 2017. Sopuisuus vuoroasumisen edellytyksenä. *Janus*, 25, 57–60.
9. Rissanen, Antti 2016. Perhemuodon yhteys nuorten hyvinvointiin ja riskikäyttäytymiseen. Erityistarkastelussa vuoroasuminen. *Yhteiskuntapolitiikka*, 81, 247–258.
10. RPM Law. 2017. The Basics of Legal Decision Making in Arizona. https://www.rpmlawaz.com/blog/2017/10/the-basics-of-legal-decision-making-in-arizona.shtml.
11. Sinkkonen, Jari 2018. Lapsen vieraannuttamisella vanhemmasta on kauaskantoiset seuraukset. *Duodecim*, 34, 465–470.
12. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen lastensuojelun käsikirja 2016. https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/-/kuinka-arvioida-tilanteita-joihin-sisaltyy-epaily-lapsen-vieraannuttamisesta-.
13. Warshak, Richard. 2014. Social science and parenting plans for young children: a consensus report. *Psychology, Public Policy, and Law*, 20(1), 46-67.
14. Warshak, Richard 2015. Ten parental alienation fallacies that compromise decisions in court and in therapy. *Professional Psychology: Research and Practise*, 46, 235–249.